

DISKUSE

Poměr T. G. Masaryka k regulérním zednářům

Ctirad Václav Pospíšil

První otázka, kterou titul tohoto příspěvku vyvolává, se týká teologovy kompetence: Proč by se měl zabývat uvedeným tématem? Odpověď je mnohem snazší, než by se mohlo na první pohled zdát, protože boj s pověrami určitě patří k jeho úkolu stejně jako úsilí o proměnu smýšlení nejprve vlastního a následně těch ostatních. Pokud se jedná o regulérní svobodné zednáře, je s nimi spjato mnoho „zaručených“ fám, které můžeme často hodnotit jako pověry. Ohledně příslušnosti Tomáše Garrigua Masaryka k danému uskupení se dodnes šíří naprosto nepodložené informace. Víra toho, kdo podléhá pověrám, bude asi jenom stěží „platnou vstupenkou“ do Božího království. Navíc nikdy nepřestane platit, že pravda nás činí opravdu svobodnými (srov. Jan 8,32).

Druhým motivem je snaha o dobré jméno vlastní církve, jež někteří věřící kazí svou hrubou neinformovaností a zcela nekritickým lpěním na těžko ospravedlnitelných, v zásadě nepodložených ideologických odsudcích, které poskvřňují v první řadě ty, kdo je šíří.¹ Autorovi tohoto příspěvku nejde v první řadě o zednáře jako takové, do jejichž řad nepatří, nýbrž o to, abychom jako pokřtění nezatěžovali svá svědomí.²

¹ Pokud je nám známo, neexistuje žádné striktně dogmatické prohlášení magisteria ohledně regulérních zednářů. Dřívější dokumenty Vatikánu, v nichž za docela jiné politické situace, než je ta dnešní, bývala vyslovena varování před zednáři, nebo dokonce jejich odsouzení, měly vždy disciplinární povahu, takže nepředstavují něco nereformovatelného.

² Masaryk zhoubnost podléhání pověrám dobře znal a věděl rovněž to, že člověka poskvřňuje zlo, které vychází z něj samotného. Proto také hlavním motivem jeho aktivit při hilsneriádě bylo dobro jeho vlastního národa: „Započal-li jsem svou práci v této aféře, neučinil jsem tak z filosemitismu, nýbrž z procítěné lidskosti, ale také proto, že hanba rituální pověry padá na český národ.“ Podle svědectví E. Lederera z roku 1931 tento výrok přináší: Miloš POJAR, *T. G. Masaryk a židovství*, Praha: Academia, 2016, s. 124.

Ublížil-li nějaký zednář katolické církvi, je to především jeho problém. Poškozujeme-li nespravedlivě něčí jméno my, je to především náš vážný svízec.

Posledním pohnutkou teologova zájmu se zdá být šance na základě získaných informací pokud možno co nejsrozumitelněji vyjádřit, jak by měl na obecné rovině vypadat poměr katolíka k regulérním zednářům.

Jak budeme postupovat? Mělo by být srozumitelné, že v tomto příspěvku není možno ve zkratce předložit kompletní dějiny světového a českého zednářství. V prvním rozsahově velmi nesouměrném oddílu této studie proto shrneme ty nejzásadnější údaje, týkající se zejména zednářství v našich zemích v 19. a 20. století. Ve druhém, poněkud delším oddílu pak představíme v chronologickém pořadí texty T. G. Masaryka o zednářích a také zprávy o některých jeho reakcích na ně. Třetím oddílem pak bude celkové vyhodnocení získaných poznatků.

1. ZÁKLADNÍ POTŘEBNÉ INFORMACE O ZEDNÁŘSTVÍ A O STAVU BÁDÁNÍ OHLEDNĚ POMĚRU T. G. MASARYKA K NĚMU

Tento oddíl má evidentně přípravný charakter. Je nevyhnutelný, protože mezi jen nepatrný zlomek potenciálních adresátů této studie má o těchto základních údajích soustavnější přehled. Nejprve důrazně upozorníme na skutečnost, že není zednář jako zednář. Následně velmi stručně připomeneme nejzákladnější informace o světovém a českém zednářství. Konečně se zaměříme na debaty ohledně členství T. G. Masaryka v řadách regulérních svobodných zednářů.

1.1 Regulérní svobodní zednáři a ti ostatní

Nyní nadchází moment vyjasnění výrazu „regulérní zednáři“. Základní chybou, která jasně svědčí o nekompetentnosti dotyčného, je obecné vypovídání o zednářích, jako kdyby existovalo nějaké jednotné, dobře organizované, celosvětové zednářstvo. Jenomže pravý opak je pravdou. Badatel, který se do předmětné problematiky hlouběji ponoří, zjistí velmi záhy, že není zednář jako zednář a že v zásadě ani velcí odborníci na danou problematiku nevidí do všech druhů společností, které se označují jako zednářské.

Regulérními zednáři jsou ti, kdo patří k nějaké lóži spjaté s příslušnou národní velikou lóží, která má uznání nejstarší Veliké lóže v Londýně. V zednářstvu shledáváme něco jako velké „schizma“, protože existují také lóže navázané na Veliký Orient Francie, který od roku 1877 není uznáván Londýnem. Hlavním důvodem by mělo být to, že francouzští zednáři vypustili z pravidel povinné vyznání Velkého Architekta – Boha stvořitele, a tak se otevřeli i ateistům.³ Už z tohoto hlediska by mělo být patrné, že regulérní zednáři by měli být křesťanům blíže než ti francouzští.

Mnohem hlubší dělicí příkopy ale existují mezi regulérními zednáři na jedné straně a na straně druhé ženskými zednářkami, potažmo tak zvaným smíšeným zednářstvím, kde jsou přítomni muži i ženy.⁴

Narážíme ovšem ještě na nejružnější uskupení, která se ne zcela oprávněně definují jako zednářská, v nichž narážíme na okultismus a možná i náznaky satanismu.⁵ Vztahovat právě uvedené hodnocení

³ Srov. Michael Borovička, *Dějiny zednářských lóží. Spiklenci proti světu, nebo dobrodinci lidstva*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2003, s. 187. Dějiny jasně dokládají, že Velká Británie a Francie prostě nemohou jít tak docela dohromady. Mimochodem, při otevření tunelu pod kanálem leckdo zejména na britské straně ve jménu *splendid isolation* prohlašoval: „Co Bůh rozdělil, to ať člověk nepropojuje!“

⁴ Srov. např. David V. BARRET, *Atlas – tajné spolky. Pravda o templářích, zednářích a jiných organizacích*, Praha: Metafora, 2010, s. 89. Od osmdesátých let 19. století existují ve Francii ženské lóže, od roku 1903 v USA. Hlavní proud zednářství je považuje za ne-regulérní. Srov. tamtéž, s. 98. Organizace iluminátů razila revoluční politické ideje a projevovala negativní postoje k organizovanému náboženství, což vyvolalo odpor církve i konzervativně smýšlejících osob. Církevní dokumenty proti zednářům z let 1738 a 1751 vyjadřovaly znepokojenost nad zednářským tajnůstkářstvím. Papežské výroky z let 1821, 1825, 1829, 1830 a 1832, v nichž zaznívají ostře odsudečné tóny proti buřičským tajným spolkům podvracejícím moc knížat a vystupujících proti církvi, byly reakcí zejména na aktivity iluminátů. Regulérní zednáři marně protestovali proti směšování identit, neboť určitě neměli buřičství ve svém programu. Zednářské lóže byly oficiálně nahlášeny příslušným úřadům, spravovaly se navenek podle příslušného spolkového zákona, měly zakázáno jakoukoli protistátní činnost, vyznačovaly se však zakrytým členstvím svých příslušníků. K tomu si dovolíme podotknout, že přechod od iluminátů k regulérním zednářům nebyl něčím nemožným, což však neznamená, že obě uskupení bychom mohli lacině identifikovat.

⁵ Jako příklad lze uvést britské šlechtické uskupení z první poloviny osmnáctého století, které neslo výmluvný název: Klub pekelného ohně. To nakonec muselo být pro svou nemravnost státem zakázáno. Srov. BARRET, *Atlas – tajné spolky*, s. 144–145. V meziválečném období existovalo u nás vícero uskupení, která tvrdila, že jsou zednáři. Většinou neměly tyto organizace šanci na regularizaci. Srov. Jana ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha: Libri, 2002, s. 291. Jednalo se například o gnostiky a esoterické filosofy z počátku 20. století, kteří vykazovali značnou míru iracionality.

na všechny ostatní zednáře, zejména pak ty regulérní, je nespravedlivé. Sami regulérní zednáři zpravidla s podobnými konkurenčními uskupeními nechťejí mít zhora nic společného.

Další svým způsobem „uklidňující“ skutečností je členství řady pokřtěných, zejména evangelíků, a v minulosti i význačných teologů, mezi regulérními zednáři. Evangelické církvi, ČČsH a pravoslavné církvi členství pokřtěných i duchovních v regulérních lóžích nečiní větší problémy. Pokud by se tam vyskytoval satanismus, zmíněné církve by asi reagovaly na členství svých příslušníků v lóžích docela jinak. Dále je třeba podotknout, že nejeden český, zejména pak moravský katolík vnímá velmi pozitivně postavu Jana Amose Komenského, z jehož myšlenkového odkazu však notně čerpala první zednářská pravidla ze třicátých let osmnáctého století, o čemž bude ještě řeč níže. Spojovat biskupa Jednoty bratrské s nějakým podnikem, kde by měl panovat satanismus, se jeví jako naprostý protimluv a nesmysl.

Na následujících stránkách tudíž budeme téměř výlučně hovořit o regulérních zednářích,⁶ a nikoli o pomyslných „zednářích obecných“, kteří neexistují. Ostatními zednáři nebo „rádoby-zednáři“ se nebudeme zabývat rovněž proto, že T. G. Masaryk se ve svém životě stýkal v zásadě

Po první světové válce obnovili činnost jako starognostická společnost. Srov. tamtéž, s. 291–292. Dalším takovým spolkem byl Řád Vyšších Neznámých – martinisté. Uvedená společnost u nás začala působit v devadesátých letech předminulého století. Patřil k nim například i literát Zeyer a Karásek ze Lvovic. Dávali se výmluvné přezdívky: Lucifer, Parcival... Srov. tamtéž, s. 292–293. Zmínku zasluhuje také Theosofická společnost, jejíž členové usilovali o sbratření celého lidstva, intenzivně studovali různá náboženství. Je vcelku pochopitelné, že propadali synkretismu nikoli nepodobnému tomu, který charakterizuje New Age. I mezi ně patřil literát Zeyer. Srov. tamtéž, s. 293. Po první světové válce se někteří martinisté snažili proniknout do regulérní lóže Jan Amos Komenský, naráželi zde však na obtížně překonatelné problémy. Srov. tamtéž, s. 293. Někteří lidé z výše uvedených mystických spolků se domnívali, že mají kontakt s nadpřirozenem, o což zednáři neusilují. Srov. tamtéž, s. 294. Dalo by se hovořit o jevu, který by autor nyní předkládané studie definoval jako „pseudomystické“ vševědství a mesiánství, kterážto pomýlenost postihuje i řadu samozvaných katolických „mystiků“. O uvedených, z hlediska regulérních zednářů neregulérních společnosti lze souhrnně tvrdit: „Nacházíme zde však momenty, které u moderních českých zednářů hledáme stěží. Mezi ně můžeme zařadit až jakési démonické vystupování některých z nich, a na druhé straně neuvěřitelnou senzitivnost, jsoucí na hranici patologických stavů. S těmito kategoriemi normální zednáři skutečně nepracují.“ Tamtéž, s. 294.

⁶ „V průběhu 20. století se tak postupně vytvořily dva velké tábory, dva zednářské světy: svět tzv. regulérní, reprezentovaný především Spojenou velkou lóží anglickou, a svět tzv. liberální s typickým představitelem Velkým orientem francouzským.“ BOROVÍČKA, *Dějiny zednářských lóží*, s. 200–201.

jen s regulárními zednáři a možná někdy také s těmi francouzskými, a to spíše zprostředkovaně přes Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika, kteří v době odboje za první světové válce pracovali převážně ve Francii. Lze také předpokládat, že nejméně jeden novinář, zpravodajec z Velké Británie a podporovatel či mecenáš ze Spojených států, kteří Masarykovi výrazně pomáhali v jeho odbojové organizační a politicko-osvětové činnosti, patřil právě mezi Londýnem uznávané regulární zednáře.

Další poznámka se týká do jisté míry do jisté míry jednostranného vymezení poměru mezi Masarykem a regulárními zednáři, protože nesmírně uctivý poměr posledně zmíněných k Prezidentovi Osvoboditeli v této studii detailněji tematizovat nebudeme. Prozatím jsme totiž měli pouze částečný přístup k článkům a zprávám, týkajícím se T. G. Masaryka v interním periodiku českých příslušníků regulérních lóží *Svobodný zednář*. Do obdobného periodika německých zednářů u nás za první republiky, jsme zatím neměli možnost nahlédnout. Není však vyloučeno, že příslušné rešerše nám v budoucnu umožní editovat navazující studii věnovanou poměru československých zednářů obou národností k T. G. Masarykovi.

1.2 Nejzákladnější informace o zednářství v našich zemích v době před rokem 1914 a skutečně české zednářství po roce 1918⁷

To, že svobodné zednářství slaví 24. června výročí vzniku první Veliké Lóže v Londýně 1717 jako datum svého vzniku, není žádné tajemství. Ví se také, že svobodní zednáři sv. Jana Křtitele považují za svého patrona. Zednáři v Anglii a ostatních zemích Velké Británie mají své hlubší

⁷ V této přípravné informační části shrnuji to nejzákladnější, co se nachází v bohaté literatuře věnované zednářství. Srov. např. *Staré povinnosti svobodných zednářů*, Bratislava: Cad Press, 1992 (reprint prvorepublikové publikace v českém jazyce, autor není uveden); Jana ŠETŘILOVÁ, Alois Rašín. *Dramatický život českého politika*, Praha: Argo, 1997; Jules BOUCHER, *Zednářská symbolika*, Praha: Trifon, 1998; Tomáš SRB, *Řád svobodných zednářů 1–2–3*, Praha: Eminent, 2001, 2002, 2003; Luboš ANTONÍN, *Moudrost – síla – krása. Zednářské tisky ze zámeckých knihoven v České republice*, Praha: Národní knihovna ČR, 2003; Jan PODŠKUBA, *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*, Praha: Národní knihovna, 2005; Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno: Era, 2006; Laurent GARDNER, *V Šalomounově stínu*, Praha: Eminent, 2007; Karel Sýs, *Praha zednářská*, BVD: Praha, 2009. V tomto přehledu se neuvádějí další publikace, kterou jsou v této studii vícekrát citovány níže.

kořeny ve sdruženích kameníků, gildách. Svobodný zednář byl původně kameníkem, který opracovával tak zvané „svobodné kameny“, jež vystupovaly ze zdi a představovaly vlastně umělecké sochařské dílo. V sedmnáctém století do těchto profesních družení vstupovali také „ne-zedníci“ až nakonec převládli. Je svým způsobem roztomilé, že názvy prvních lóží často kopírovaly jména hostinců, kde se příslušná pánská společnost scházela. První pravidla ze třicátých let se v mnohém odvolávala na spisy Jana Amose Komenského, jenž měl být údajně členem tehdy vzniklé rosenkruciánské společnosti.

Zednářství u nás začíná v souvislosti s francouzskými důstojníky, kteří se dostali na naše území při bojích na počátku vlády Marie Terezie. První zednářem u nás určitě nebyl hrabě František Antonín Špork. První lóže u nás určitě neměly český charakter, hovořilo se v nich německy a měly výrazně aristokratický ráz. Výrazný zásah do dějin zednářství u nás představoval nástup císaře Františka II., který veden obavami z hrůz francouzské revoluce začal ihned po nástupu na trůn tajné spolky potlačovat.⁸ Jasným mezníkem byl rok 1801, kdy císař František II. vydal edikt, podle něhož členství v lóži nebylo slučitelné s prací ve službách státu.⁹ Pomineme-li krátký pokus o obnovení zednářství v souvislosti s přechodným uvolněním v letech 1848–1849,¹⁰ pak zmíněná organizace v našich zemích vlastně nemohla fungovat.¹¹

Když něčí srdce tíhlo k tomuto sdružení, mohl tak dotyčný učinit při výjezdu do Pruska nebo nějaké jiné německé země. V protestantském

⁸ „V roce 1793 začal císař František II. potlačovat existenci všech tajných a neveřejných společností v říši, v důsledku čehož se roku 1794 zednářské lóže u nás dobrovolně uspaly. Až do roku 1793 tedy u nás nebyly lóže úředně zakázány nebo rozpuštěny, pouze nedostaly po roce 1794 povolení, aby mohly pokračovat ve své obvyklé činnosti.“ Tomáš SRB, *Rád svobodných zednářů. Individuální cesta k poznání skryté skutečnosti*, Praha: Eminent, 2001, s. 184–185. Stejný autor hovoří také o Bernardu Bolzanovi, který měl sice se zednáři dobré vztahy, nicméně členem jejich organizace nikdy nebyl. Srov. Tamtéž, s. 185. Dlužno podotknout, že v letech 1794–1795 se odehrávaly procesy se zednáři, o nichž se hovořilo jako o jakobínech.

⁹ „V roce 1801 vyšlo navíc císařské nařízení, kterým se zakazovalo členství v tajných společnostech pro muže pracující ve státních službách... Toto datum můžeme považovat za zásadní mezník, který přerušil zednářskou tradici a kontinuitu v Rakousku i v Čechách na dlouhá desetiletí.“ Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 49.

¹⁰ V roce 1849 se zednáři měli scházet v hotelu U Modré hvězdy. Srov. tamtéž, s. 186. Mnozí zednáři upřednostňují právě modrou barvu.

¹¹ Ne právě přívětivým způsobem o snahách obnovit svým ostrým brkem psal Karel Havlíček Borovský, který určitě zednářem nebyl. Srov. BOROVÍČKA, *Dějiny zednářských lóží*, s. 193.

světě zednáři v zásadě pronásledováni nebyli. Po roce 1867 bylo zednářství legalizováno v uherských zemích, a proto zájemci z našich zemí mohli dojíždět na do Horních Uher, tedy geograficky na Slovensko. Mezi zednáře navázané na německou jazykovou oblast patřil velikán české vědy a poctivý katolík Jan Evangelista Purkyně, který byl po svém návratu z pruské univerzity ve Vratislavi kolem roku 1852 několik let vyšetřován rakouskou policií a pod tlakem se musel svého členství veřejně odřeknout.

Masaryk se po příchodu do Prahy v roce 1882 setkával s Vojtou Náprstkem, v jehož klubu také nejednou dámám přednášel. Je známo, že Vojta Náprstek se na svém putování Spojenými státy stal svobodným zednářem. Není tudíž vyloučeno, že byl možná prvním skutečně českým zednářem, s nímž se v Praze Masaryk již v osmdesátých letech devatenáctého století setkal. Masaryk mohl znát některé v té době starší články, jejichž autoři podávali základní informace o zednářství, jež hodnotili pozitivně, a tak se snažili prolamovat společenské kliše strachu před nimi.¹² Některé význačné osobnosti se před rokem 1918 staly zednáři v zahraničí. Pro příklad je možno uvést vynikajícího malíře Alfonse Muchu, jemuž české svobodné zednářství dluží dodnes udržovanou vysokou estetickou úroveň používaných předmětů, řádů a tak dále.

Vznik opravdu českého zednářství je spjat se zrodem svobodného Československa, kde vznikla jednak lóže Jan Amos Komenský, jednak souběžně s ní lóže Národ, do níž vstupovaly osobnost domácího odboje proti Rakousko-Uhersku jako například Alois Rašín. V ČSR se profilevalo také německy mluvící zednářstvo. Na české straně došlo k propojení Národa a Jana Amose Komenského a české regulérní zednářství se orientovalo na Londýn. Ve třicátých letech došlo také k větší spolupráci

¹² Srov. tamtéž, s. 193n. M. Borovička na těchto stranách sumarizuje pozitivní publikační počiny týkající se zednářů: časopis České Museum 1851, článek Karla Štorcha „Komenského snahy pansofické“ – hovoří o vzniku svobodného zednářství a jeho odvolávání se na Komenského; pozitivně se o zednářích vyjadřuje Leopold Hausmann v článku z roku 1852 v kalendáři *Koleda*: „Děje volného zednictví“, v časopise Čech z roku 1861 se nachází článek „Habsburkové v Čechách“ o teologovi a historikovi Kašparu Roykovi, který působil na pražské teologické fakultě a věnoval mnoho úsilí studiu Kostnického koncilu i kauzy Jana Husa, přičemž se chválí jeho zednářství a tvrdí se, že zednáři za Josefa II. měli velké zásluhy o naše obrození; roku 1863 Jan Neruda a Josef Václav Frič navštívili v Paříži Velký Orient a o tři roky později, tedy v roce 1866 v časopise *Květy* Neruda vydal fejetón: „Návštěvou u svobodných zedníků“, kde doslova tvrdí: „Každý opravdový vzdělanec je nyní svobodným zedníkem a staví na dómu všeobecné humanity.“

s německy mluvícími zednáři u nás, kteří však měli svou vlastní velkou lóži. Po nástupu hitlerismu v Německu čeští zednáři projevovali solidaritu s těmi německými bratřími, kteří museli ze své vlastní uprchnout. Regulérní zednáři však rozhodně nehýbali první republikou, v jejich řadách bylo jen velmi málo poslanců. Vzhledem k tomu, že o konfesích a politických stranách se v lóžích nehovoří, nikoho neudiví, že čeští regulérní zednáři byli ve stranické politice v zásadě akce neschopní. Určitá jejich politická „bezmocnost“ vyplývá i z toho, jak byli postiženi nástupem totalitních režimů.

V průběhu trvání první republiky sledujeme také vývoj postoje Vatikánu k českým zednářům. Zpočátku byl velmi nepřívětivý, nicméně ve třicátých letech vidíme posun k pragmatické toleranci,¹³ což bylo patrné například při prezidentské volbě regulérního svobodného zednáře Edvarda Beneše za československého prezidenta s masivní podporou katolických politických stran, a to na doporučení vatikánského ústředí. Možná že v souvislosti s nastupujícími totalitami si vatikánští diplomati uvědomili, že regulérní svobodní zednáři nejsou zase tak špatní a nepřívětiví. Je také třeba podtrhnout, že čeští regulérní zednáři sice inklinovali k antiklerikalismu, nikdy však nebyli programově antikřesťanskí nebo antikatoličtí.¹⁴

S nástupem Druhé československé republiky začaly českým zednářům svízelné časy. Muselo dojít k uspání lóží. Mnozí zednáři posléze v době Protektorátu končili v koncentracích, ne jeden položil život kvů-

¹³ „Silná generalizace vytvořila v očích Svatého stolce falešný dualismus katolická církev – svobodní zednáři, který takto ostře nikdy neexistoval, a učinila z některých zednářských myšlenek všeobecnou nenávist náboženského citění v Československé republice. Ze zpřístupněných materiálů ve Vatikánu se však zdá, že toto podezření, tato jednoduchá paušalizace, bylo ve třicátých letech 20. století opuštěno.“ Marek Šmíd, „Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR,“ *Historica olomucensia* 40 (2011): 125–140, zde 138.

¹⁴ „Ve všech lóžích bychom našli jedince, kteří byli sice organizováni v katolické církvi, ale jejich vztah k náboženství byl velmi vlažný, jako u většiny českých intelektuálů této doby. Něco jiného platí pro příslušníky protestantských církví, u nichž se zednářství a aktivní víra nijak nevylučovaly. České zednářství rozhodně nebylo militantně antikatolické, byla v něm řada matrikových katolíků, a pokud šlo o nějakou diskusi na adresu katolické církve, pak vždy jen jako obrana. Volnomyšlenkáře však můžeme považovat za dosti radikální zastávce osvobození se od víry.“ Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 166. V daném kontextu znalkyně dané problematiky upozorňuje na právě nikoli jednoznačně blízké vztahy mezi regulérními zednáři a příslušníky Volné Myšlenky. Vyznání velkého Architekta – Boha stvořitele určitě bránilo upřílišněné otevřenosti vůči ateistům.

li odbojové činnosti. Čeští uprchlíci v Londýně založili exilovou Národní velkou lóži opět uznanou tamními představiteli hnutí. Po roce 1945 se pracně obnovovala činnost, která však musela ustát v době komunismu. Čeští zednáři zahájili plnohodnotný život svých lóží až po roce 1989. Udává se, že Václav Havel na nabídku vstupu reagoval uctivým odmítnutím. Ač do historické práce nepatří konstatování současného stavu, vzhledem k záměru této studie uvádět mínění mnoha lidí do souladu se skutečností je zřejmě užitečné upozornit, že mezi regulérní zednáře by dnes neměl patřit žádný význačnější český politik. Informaci tohoto typu nelze pochopitelně ověřit, neboť byla získána jako osobní výpověď člověka, který příslušné prostředí zná. Hypoteticky by se tudíž dalo dospět k závěru, že české regulérní zednářství by nemělo být cestou k nějaké velké osobní kariéře politického nebo ekonomického rázu.

1.3 (Ne)Příslušnost T. G. Masaryka k zednářské organizaci v minulosti a v současné literatuře

Zmapovat vyčerpávajícím způsobem všechny případy, kdy někdo T. G. Masaryka označil veřejně za zednáře, není nevyhnutelné. Sluší se však podotknout, že svými postoji a názory mohl navenek vyvolávat takový dojem nejen v naší zemi, ale také například v USA. Pro náš účel postačí dokumentovat, že se tak skutečně dělo a bohužel v případech širitelů „zaručených“ fám se tak děje dodnes.

Ve druhé části, věnované výroků o zednářích a jeho zaznamenaným reakcím na ně uvidíme, že veřejně byl profesor Masaryk označen za svobodného zednáře v anonymním článku, který byl publikován v konzervativně katolickém periodiku Čech v roce 1905, což ho přimělo k jasnému prohlášení svého nečlenství a vyprovokovalo také k sepsání informativní studie o zednářích.¹⁵ Důvodem tohoto postupu ze strany jeho odpůrců mohlo být mimo jiné také zkratové myšlení, které vidělo úzkou spojitost mezi Židy a zednáři. Takto uvažující lidé se spontánně domnívali, že Masarykovi přece za jeho postoj v případě Žida Leopolda Hilsnera nevyhnutelně museli zaplatit Židé, což vše přece muselo být spojeno se zednáři. Uvedené primitivní mentální postupy pochopitelně nikdy nevedou k pravdivým závěrům, o něž anonymové většinou ani

¹⁵ Srov. níže, II.5.

nestojí. Další podlá intence onoho anonyma mohla cílit na ukončení Masarykova působení na univerzitě, protože státní služba byla neslučitelná s členstvím v lóži.

Druhé dosti závažné označení T. G. Masaryka za zednáře se nachází ve vatikánských archivech a pochází od prvního papežského nuncia v Československu, Clemente Micary, a je z období po vzniku republiky.¹⁶ Navzdory tomu, že první prezident ČSR opakovaně prohlašoval, že zednářem nikdy nebyl, Vatikán dlouho zmíněným proklamacím nepropůjčoval svou důvěru.¹⁷ V pozdějších letech Vatikán o faktu Masarykova nečlenství ujišťoval katolík a zároveň jeho přítel i tehdejšího ministra zahraničí Jan Jiří Rüchl (1900–1938).¹⁸ Posledně zmíněná osobnost se výrazně zasloužila o zlepšení vzájemných vztahů mezi ČSR a Vatikánem. Bez významu pro nás určitě není, že v archivní složce Masarykova ústavu, kde jsou shromážděny materiály týkající se vztahu dané osobnosti k zednářům, se nenachází téměř nic.¹⁹

¹⁶ „... první apoštolský nuncius v Československu Clemente Micara (1879–1965) varoval po vzniku republiky Vatikán, že ‚dva nejmocnější a nejvlivnější muži, Masaryk a Beneš, jsou zednáři, socialisti a svým založením antiklerikálové.‘“ Šmíd, „Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR,“ s. 128.

¹⁷ „Přestože mezi svobodné zednáře patřila významná část české, respektive československé, politické elity – Edvard Beneš, Milan Rastislav Štefánik (1880–1919), Alois Rašín (1867–1923), Josef Svatopluk Machar (1864–1942) a jiní – Vatikán sledoval a analyzoval jen kroky některých z nich, zejména ministra zahraničí E. Beneše. V této souvislosti podezíral Svatý stolec ze členství v zednářské organizaci i prezidenta T. G. Masaryka, který domácí i zahraniční církevní kruhy o svém nečlenství zjevně nepřesvědčil, i když při rozhovoru se třemi katolickými novináři (Janem Scheinostem, Alfredem Fuchsem a Josefem Doležalem) v Topolčiankách v roce 1926 prohlásil: ‚Nebyl jsem nikdy, ani na chvíli, ateistou, takovýto problém pro mě nikdy neexistoval. Nejsem svobodný zednář a nejsem protestant.‘“ Tamtéž, s. 130.

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 136–137. Zmíněná osobnost vzbuzuje zájem ze strany dnešních historiků, což dokládají následující studie: Antonín KLIMEK, „Papežský komoří Jan Jiří Rüchl jako politik,“ in *Traditio & Cultus: Miscellanea historica Bohemica*, ed. Zdeňka Hledíková, Praha: Karolinum, 1993, s. 219–228; Drahomír JANČÍK, „Diplomat z hotelu Alcron: Společenské síť a interakce českých hospodářských elit na příkladu Jana Jiřího Rückla,“ in *V komnatách paláců – v ulicích měst: sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*, ed. Kateřina Jíšová – Olga Fejtová, Praha: Scriptorium, 2007, s. 205–229; Michal PEHR, „Michal Jan Jiří Rüchl – moderní katolický politik,“ in *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, ed. Pavel Marek – Jiří Hanuš, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 323–328.

¹⁹ „Pro badatele usilující prozkoumat Masarykův vztah ke svobodným zednářům v archivním fondu Ústavu T. G. Masaryka, uloženém v Masarykově ústavu Akademie věd České republiky – Archivu AV ČR, budou zde uložené dokumenty pro svoji nepočetnost značným zklamáním. Jediným významnějším dokumentem je publikace *Krédo*

Dodnes však v rozhovorech zejména s katolíky neustále narážím na jejich skálopevné přesvědčení, že Tomáš G. Masaryk zednářem určitě by. Nositelé takových fám ovšem neznají odbornou literaturu, která dokládá pravý opak toho, o čem jsou skálopevně přesvědčení. Sami regulární zednáři, kteří projevovali prvnímu prezidentovi Československa velkou úctu a usilovali o jeho členství, by se jistě cítili velmi povzbuzeni a poctěni, kdyby T. G. Masaryk vstoupil do jejich řad, určitě tedy nemají sebemenší zájem jeho případné členství jakkoli zakrývat. Jestliže renomovaný lexikon zednářství ze třicátých let jasné tvrdí, že Masaryk svobodným zednářem nikdy nebyl, je to informace stoprocentně věrohodná.²⁰ Ani v jedné ze současných odborných studií nebo monografií věnovaných dané problematice nenajdeme tvrzení, že Masaryk byl zednář. Zároveň si dovoluji podotknout, že jsme nikde nenarazili na studii, v níž by někdo předložil Masarykovy publikace a zmínky o zednářích a sumárně shrnul také svědectví o jeho výročí k dané záležitosti, což zároveň ospravedlňuje potřebnost a přínosnost našeho nynějšího badatelského přínosu.

Naopak poměrně často se připomíná, že syn Prezidenta Osvoboditele, Jan Masaryk, mezi regulární svobodné zednáře patřil. Když tedy někdo tvrdí, že Masaryk byl zednář,²¹ mě by specifikovat, o kterého Masaryka se jedná. Zároveň by se nemělo zapomínat, že s velkou mírou pravděpodobnosti byl Jan Masaryk zavražděn agenty české nebo sovětské tajné služby. Totalitní režimy pronásledovaly nejenom katolickou církev, ale také mnohé svobodné zednáře, jejichž činnost každopádně znemožnily. V dobách, kdy regulární zednáři měli svobodu, měla ji i katolická církev, v opačném případě nesvoboda opět postihovala, sice rozdílnými způsoby, zase jedno i druhé.

Československé zednářské, datovaná roku 1921 v Praze, jež byla zřejmě prezidentu Masarykovi některým ze zednářů lóže Jan Amos Komenský slavnostně darována.“ Tamtéž, s. 132.

²⁰ Srov. Eugen LENNHOF – Oskar POSNER, „Masaryk,“ in *Internationales Freimaurer-Lexikon*, Wien; München: Amalthea-Verlag, 1932 = 1980, s. 1003–1004. Ve zmíněném hesle se výslovně tvrdí, že dotyčný nikdy nebyl zednář. Autoři upozorňují na jeho dílo *Rusko a Evropa*, kde věnoval pozornost ruským zednářům v osmáctém století a v první polovině devatenáctého století. Ostatní důležité Masarykovy texty o zednářích však nejsou připomenuty.

²¹ Srov. Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 453, pozn. č. 60.

2. MASARYKOVY TEXT O ZEDNÁŘÍCH A JEHO REAKCE NA NĚ

Tento oddíl obsahuje zásadní přínos nynější publikace, totiž chronologicky seřazený přehled zmínek o zednářích v publikacích T. G. Masaryka. V posledním bodu upozorníme také na některé jeho zaznamenané živé reakce na danou tematiku.

2.1 Zmínka o „zednářstvu“ v rámci prezentace antisemitistické monografie z let 1887–1888

První letmá a do jisté míry také ne právě snadno interpretovatelná zmínka zednářů, na niž jsme v Masarykových spisech narazili, se nachází v dlouhé sérii článků, které vyšly v periodiku *Čas* v letech 1887–1888. Jejich předmětem je kniha od Edmonda Drumonta, *La France juive*, konkrétně její neuvěřitelné 104 vydání.²² Francouzský spisovatel prochází dějinami Francie a ukazuje na roli, kterou v nich od počátku až do 19. století hráli Židé. Masaryk zde místo překladu podrobně seznamuje s obsahem spisu, takže není zcela jasné, kdy se co kryje s jeho vlastními postoji. Ty se projevují ve zvláštním posudku na dotýcnou knihu,²³ která vyvolává podle autora strach z Židů. Zároveň se konstatuje, že mnoho zde uvedených faktů vyvolává otazníky. Masaryk v tomto období ještě nevyjadřuje vyhraněný odpor k antisemitismu.²⁴

Ačkoli se přímo netýká našeho nynějšího zájmu, následující hodnotící poznámka vyznívá velmi překvapivě:

Podivno: v Rusku, Uhrách, Německu, Francii, všude antisemitismus je na denním pořádku, u nás prý pravý opak.²⁵ U nás prý antisemitismus²⁶ nenalézá půdy. Tak

²² Srov. Tomáš G. MASARYK, „Časová otázka ve Francii,“ in *Z bojů o Rukopisy 1886–1888*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2004, s. 429–453.

²³ Srov. tamtéž, s. 429–430, uveřejněno pod čarou.

²⁴ Je povinností připomenout na tomto místě nepopíratelnou skutečnost, že Židé nejen u nás se začleňovali do společnosti, docházelo k jejich postupné emancipaci, mnozí se nechali asimilovat většinovou společností. Srov. např. Hillel J. KIEVAL, *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost 1810–1918*, Praha; Litomyšl: Paseka, 2011; POJAR, T. G. *Masaryk a židovství*.

²⁵ Uvážíme-li například případ z roku 1866, kdy se v Hostomicích pod Brdy rozhořely opravdu násilné protizidovské nepokoje, které pak zachvátily řadu míst v Čechách

to aspoň hlásají naši vůdcové a naše vůdčí orgány, zejména jedná-li se o nějakou volební výpravu proti Němcům, při níž doufají několik židovských hlasů české věci získati.²⁷

Vzhledem k tomu, co se začalo dít v osmdesátých a devadesátých letech, kdy se objevilo několik obvinění Žida z rituální vraždy,²⁸ která se velmi podobala tomu, co postihlo s Leopolda Hilsnera, vyznívá uvedené konstatování poněkud zvláště.

Pravděpodobně z chronologického hlediska první zmínka o zednářích v Masarykových spisech je spjata s případem židovského advokáta Gambetty, který prý měl být spřažen s Rotschildem. Měl mít prsty také v povstání pařížské komuny 1870. O jeho pohřbu ba počátku osmdesátých let se praví:

Francouzské zednářstvo židovské nešetřilo nákladu na pohřeb muže, který mu sloužil.²⁹

Jde pouze o převyprávění z dotyčné knihy? Jaký postoj Masaryk k dané záležitosti zaujímal? Každopádně se v člancích z Času neobjevuje jasné odmítnutí tohoto tvrzení, pokud nebereme v potaz obecné zpochybnění faktů uvedených v knize v doprovodném posudku. Nezajímavé určitě není, že jak francouzský autor, tak do jisté míry také společenské vědomí v našich zemích propojovalo vcelku spontánně zednáře s Židy.

(srov. Jindřiška ROSENBAUMOVÁ a kol., *Berounsko a jeho Židé*, Beroun: Nakl. Machart, 2018, s. 61, 89), pak tvrzení o nepřítomnosti antisemitismu vyznívalo buď jako neinformovanost, anebo jako pouhé „zbožné“ přání. Mimochodem, v roce 1893 v Berouně došlo k obvinění židovského obchodníka Emila Löwyho z rituální vraždy křesťanské dívky, což způsobilo ve zmíněném městě nepokoje. Nalezená dívka však nebyla mrtvá, ale pouze v bezvědomí. Srov. tamtéž, s. 28–29.

²⁶ Výraz „antisemitismus“ se objevuje až v sedmdesátých letech předminulého století, kdy nahradil starší německé slovo *Judenhass* (nenávisť k Židům).

²⁷ Tamtéž, s. 429–430.

²⁸ 1887 Kojetín, následovaly protižidovské bouře; 1892 Nové Benátky; 1893 Kolín; poslední obvinění se odehrálo v lednu 1900. Srov. POJAR, T. G. *Masaryk a židovství*, s. 111.

²⁹ MASARYK, „Časová otázka ve Francii,“ s. 451.

2.2 Proklamování souvislosti mezi zednářstvím a českým obrozením z roku 1895

Letmá, nicméně sympatie prozrazující zmínka o zednářích se objevuje ve spisu *Česká otázka* z roku 1895,³⁰ respektive z let 1893–1894.³¹

Proto, jak nejlépe vidíme na Dobrovském, svobody poskytované Josefem II., sílené smýšlením celé Evropy, měly tak veliký význam a tak velikou cenu. Právěže historie česká odkazovala k veliké době reformační, náboženská svoboda právě Čechům byla tak vítána. Svoboda přesvědčení náboženského – ovšem ještě nedokonalá – měla vzápětí i svobodu národní a jazykovou právě tak, jak v minulosti reformace měla vzápětí zesílení národního vědomí a vývoj jazyka... Dobrovský, hlavní náš křítel, sám byl josefinista, byl dokonce svobodný zednář. Učení společnosti byla střediskem zednářů a vědecké české práce, vlastně v Čechách vědecká práce je ještě buď latinská, nebo německá.³²

Masarykovo pozitivní vnímání odkazu Jana Husa, českých bratří, Jana Amose Komenského a jejich poněkud diskutabilní vnímání jako přímých předchůdců českého obrozenectví je všeobecně známé. K této linii vnímání toku dějin se nyní nenápadně přidružuje poznámka o Dobrovského zednářství a o pozitivním přínosu zednářů pěstování vědy na našem území. Nezapomínejme, že v oněch letech stále v předlitavských zemích platil císařský výnos z počátku devatenáctého století, podle něhož členství v zednářských lóžích bylo neslučitelné se státní službou. Masaryk tedy hovoří poměrně odvážně a zároveň tu vyjadřuje svou spřízněnost s ideály zednářství, tedy s tolerancí, náboženskou svobodou, z čehož pak prýští také duch národního sebeurčení.

Při konfrontaci s tvrdými údaji historiografie ovšem Masarykova tvrzení ob stojí jen částečně. V první řadě je třeba konstatovat, že zednářství josefínské doby nemělo mnoho co do činění s opravdovými a uvědomělými Čechy, neboť bylo povýtce aristokratické a internacionální.³³ Pokud se mezi zednáři u nás vyskytoval nějaký Čech, pak určitě hovořil v učené

³⁰ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Česká otázka – snahy a tužby národního obrození,“ in *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 11–172.

³¹ Dílo vycházelo na pokračování v periodiku *Naše doba* v ročnících 1893–1894. První knižní edice: Praha: Antonín Renn, 1895.

³² MASARYK, *Česká otázka*, s. 17.

³³ Srov. Luboš ANTONÍN, *Zlatý věk svobodného zednářství v Čechách*, Praha: Půdorys; Argo 2010; Luboš ANTONÍN, *Moudrost – Síla – Krása. Zednářské tisky ze zámeckých knihoven v České republice*, Praha: Národní knihovna ČR, 2003.

společnosti německy nebo latinsky. Tvrzení o Dobrovského zednářství je dnes zpochybňováno dokonce i badateli, kteří mají k zednářství osobně velmi blízko.³⁴ V první řadě nemáme jediný pozitivní doklad o jeho členství v některé z tehdejších lóží.³⁵ Jeho záliba v modré barvě, kterou upřednostňují regulérní zednáři, může být prostou shodou okolností. To, že se podepsal zkratkou ve formě trojúhelníku, což by se dalo vykládat jako zednářský symbol, může ve skutečnost znamenat prosté řecké „delta“, tedy počáteční písmeno jeho příjmení.³⁶ Nic na tom nezmění skutečnost, že po roce 1918 skutečně čeští zednáři jednu ze svých lóží pojmenovali právě po velkém českém obrozenci a patriarchovi slavistiky.

2.3 *Ideál humanitní a Kritika Vatikánu z roku 1901*

Jedna z nejslavnějších Masarykových knížek nese titul *Ideál humanitní*.³⁷ Jako obvykle, práce spatřila světlo světa nejprve v podobě článků na pokračování v týdeníku Čas a teprve posléze jako brožura. Ačkoli slovo „zednáři“ v celém díle nepadne, je třeba se zamyslet nad tím, zda poctivý regulérní zednář by to, co tvrdí budoucí Prezident Osvoboditel v tomto spisku, bez rozpaků nepodepsal. Souznění s ideály humanity, tolerance, necírkevní zbožnosti, tedy s některými charakteristikami regulérního zednářství je u profesora Masaryka zcela evidentní.

Ve studii „Klerikalismus a církevní politika“, která vyšla nejprve Německy ve vídeňském německém periodiku *Die Zeit* a posléze v české

³⁴ V publikaci věnované zednářství v našich zemích ve druhé polovině 18. století jméno Dobrovského nepadne ani jednou. Srov. Jan PODŠKUBA, *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*, Praha: Národní knihovna ČR, 2005. Zmíněný autor v souladu s kritickou historiografií pochopitelně odmítá rovněž mýtus, jehož autorem je slavný historik Josef Svátek, o hraběti Františku Antonínu Šporkovi jako o zakladateli první lóže roku 1726 v Praze. Mnohem věrohodnější je teorie, podle níž zednářství do našich zemí přinesli francouzští vojáci. První pražská lóže by mohla vzniknout roku 1741, když Francouzi v bojích proti Marii Terezií obsadili Prahu. Srov. tamtéž, s. 29.

³⁵ Srov. BOROVICKÁ, *Dějiny zednářských lóží*, s. 64.

³⁶ Srov. Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 256. Autorka uvedenou argumentaci přejímá od kritického badatele v oboru dějin českého zednářství z dob první republiky Josefa Volfa, který vyvracel zmíněné svátkovské legendy.

³⁷ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Ideál humanitní“, in *Ideály humanitní a texty z let 1901–1903*, Praha: Ústav T. G. Masaryka AV ČR, 2011, s. 38–72.

verzi v týdeníku Čas v roce 1901, zaznívá naplno hořkost, kterou autor zakoušel v souvislosti s hilsneriádou.³⁸

Masaryk nejprve popisuje svoji osobní náboženskou krizi ze sedmdesátých let 19. století, která vyústila v jeho přechod k evangelické církvi. Ostře kritizuje jezuity a jasně tvrdí, že dogma o papežské neomylnosti pro něj bylo nestravitelné,³⁹ podrobuje kritice rakouský klerikalismus. Osobní zklamání vyplývá na povrch ve slovech:

... proč dovoluje papež, aby rituální pověra v církvi jeho hanebně řádila, přiznávám, že čekal jsem, že papež Lev XIII. zakročí proti vulgárnímu antisemitismu, který jest potupou veškerého křesťanství...⁴⁰

Následuje ostrá kritika Lva XIII. a Vatikánu za to, že mužové církve tak naivně sedli na lep podvodníkovi jménem Leo Taxil, který šířil do světa nesmyslné pomluvy o zednářském satanismu, vydělával na tom nehorázné peníze, a pak vyšel s pravdou ven, čímž všechny, kdo mu slepě věřili, notně zesměšnil.

Ale ke švindlu Taxil-Vanghan Lev XIII. nemlčel. Taxil byl přijat v papežské audienci, vymyšlené Miss Vanghanové dostalo se papežského požehnání, tajný sekretář povzbudil švindláře v jejich díle. Jest ku podivu, jak na konci devatenáctého století možno, aby sprostá banda švindléřská organizovaná z Taxila, dr. Hackse, švagra nakladatele klerikálního listu Kölnische Volkszeitung, a z Itala Margiotty, tolik pobláznila římskou kurii kultem satana. Jest zjištěno, že nejen papež, nýbrž i ostatní mocní hodnostáři vatikánští četli slátaniny těchto podvodníků a neprohlédli jejich očividnou absurdnost.⁴¹

Tak zvaná Taxilova aféra je velmi smutným případem, který by měl být dodnes varováním pro všechny, kdo pravou víru někdy zamění za lehkověrnost. Masarykova útočná rétorika se implicitně staví za poškozené jméno zednářů obdobným způsobem, jako se zastával neprávem na smrt odsouzeného Žida Leopolda Hilsnera, který mu osobně nebyl

³⁸ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Klerikalismus a církevní politika,“ in *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 100–107.

³⁹ Zároveň ale odmítá i jiné formy samozvané neomylnosti: „Avšak kolik profesorů a žurnalistů se již prohlásilo neomylnými! A co činí liberální stát? Americký státovědec Burgess prohlašuje stát v každé formě za neomylný, a sice neomylný v teorii i praxi.“ Tamtéž, s. 105.

⁴⁰ Tamtéž, s. 102.

⁴¹ Tamtéž, s. 102.

nijak příjemný. Obě nespravedlnosti Masaryka bolely zejména proto, že to byla poskvrna na duši jeho národa, respektive na duši církve, jíž v mládí tolik důvěřoval. Ano, i Vatikán dělá chyby, nicméně nikdy se to netýká zjevených pravd víry a těch, které církev věří od nepaměti, totiž tak zvaných definitivních pravd. V tom ostatním není bezomylnost striktním způsobem nikterak zaručena.⁴² Zároveň je třeba podotknout, že se může jednat o omyly nesmírně bolestivé někdy i se skutečně tragickými důsledky. Právě zmíněnou distinkci ale Masaryk neznal možná i proto, že v oné době teologové nebyli schopni ji srozumitelným způsobem předložit. Jak po takových přešlapech věřit v neomylnost Svatého stolce?

Každopádně je zřejmé, že Masaryk začal o zednářích otevřeněji psát v souvislosti s hilsneriádou, neboť pověru týkající se rituální vraždy vnímal jako paralelu k pověře ohledně satanismu regulérních svobodných zednářů. Právě uvedená souvislost by měla vést k vážnému zamyslení všechny „dobré“ katolíky, kteří podobné nesmysly hlásají dodnes.

2.4 Proslovy a publikace v USA roku 1902

V roce 1902 pobýval budoucí prezident Československa v USA, kde prostřednictvím přednášek seznamoval veřejnost s českým národem, a tak nevědomky připravoval rozhodný zápas za naši samostatnost, který se odehrál o šestnáct let později. Dne 29. května v Bostonu pronesl přednášku před místní unitářskou společností, s níž sympatizovala jeho manželka a do jisté míry i on sám.⁴³ Svou vlast představoval jako pravlast reformace, která byla násilně potlačena protireformací. USA vždy byla zemí zednářství zaslíbenou,⁴⁴ jak o tom dodnes svědčí například určité symboly na dolarových bankovkách.⁴⁵ Při této příležitosti Masaryk

⁴² Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Roma locuta, causa finita?*, Nová ves pod Pleší: Andrej Kutarňa, 2018.

⁴³ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Los von Rom,“ in *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 232–240.

⁴⁴ „S trochou nadsázky lze totiž prohlásit, že zednářské lóže se staly zárodečnými buňkami Spojených států. Vždyť z padesáti šesti politických osobností, jež podepsaly Prohlášení nezávislosti, bylo třiapadesát zednářů.“ BOROVÍČKA, *Dějiny zednářských lóží*, s. 135–136.

⁴⁵ Poněkud pitoreskní je, že v bojích proti Britům za svobodu stáli zednáři na obou stranách fronty. Je ale známo, že se i jako protivníci k sobě navzájem chovali slušněji,

jako politik proto taktně připomněl, že manžel Marie Terezie byl svobodný zednář a že mužové z lóží hráli ke konci 18. století významnou roli v procesu svítání náboženské svobody. Následně podotkl, že císař František II. (jako český panovník František I.) nastolil protiliberální vládu.⁴⁶ My již víme, že to byla obranná reakce na hrůzy francouzské revoluce, která liberalizační proces v západní i střední Evropě ve skutečnosti notně zbrzdila, protože od něho mnohé odradila svými násilnostmi.

Nyní upřeme pozornost na sérii dvanácti veřejných přednášek, které zazněly ve dnech 3. až 21. července 1902 v Chicagu.⁴⁷ Masaryk znovu, tentokrát mnohem silněji podtrhnul souvislost mezi liberalizačním procesem v Rakousku z konce 18. století a zednářstvím, což muselo Američanům v mysli evokovat památku na jejich vlastní boj o osvobození a sebeurčení, který byl také v mnohém spjat s aktivitami mužů z lóží.

Svobodné zednářství bylo po celé zemi silno. Již císař František Lotrinský, manžel Marie Terezie, byl svobodným zednářem. Všichni úředníci a vynikající kněží byli zednáři; tak silný byl cit pro svobodu.⁴⁸

Nyní už to není jenom František Lotrinský, ale také úředníci a mnozí katoličtí duchovní, kdo se opásávali v soukromí pověstnou zástěrou. Následuje popis protireformace a především celá přednáška věnovaná Janu Amosi Komenskému. Dobře víme, že svobodní zednáři v celém světě označují tohoto vynikajícího myslitele českého původu a posledního biskupa Jednoty bratrské za ideového předchůdce zednářství, za pomyslného „Jana Křtitele“ svého vlastního hnutí.⁴⁹ Masaryk v dané příležitosti použil následující slova:

než bývá v takových konfliktech obvyklé. Srov. tamtéž, s. 138. Po osvobození vznikla v každém státu Unie vlastní Veliká lóže. Srov. tamtéž, s. 139. Zajímavá je také spolupráce osvobozenecy smýšlejících amerických zednářů s francouzským zednářstvím, konkrétně s generálem Josephem Maria markýzem Lafayetteem.

⁴⁶ Srov. MASARYK, „Los von Rom,“ s. 234.

⁴⁷ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Přednášky T. G. Masaryka,“ in *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 241–306.

⁴⁸ Tamtéž, s. 264.

⁴⁹ „Jan Amos Komenský (1592–1640) bývá někdy označován za Jana Křtitele svobodného zednářství. Tím je řečeno vše, neboť Komenský žil vlastně v době předzednářské, stejně jako Jan Křtitel žil v době předkřesťanské“ BOROVIČKA, *Dějiny zednářských lóží*, s. 43. Svobodní zednáři považují Jana Křtitele za svého patrona. To je také důvod, proč první Veliká Lóže v Londýně vznikla na svátek Jana Křtitele roku 1717. Srov. tamtéž, s. 10.

Komenského myšlenky výchovatelské vzaty jsou ze zásad Jednoty bratrské. ... On věří v jednotu bratří i v jednotu lidstva, nejen bratří, ale i národů. A tak on by rád podal filosofii, která by dovedla spojit člověčenstvo. ... Důraz klade na myšlenku výchovy dětí i národů ne latinou, ale národním jazykem... Komenský je demokrat, což plyne z myšlenky o jednotě lidstva ... byl zván i na univerzitu Harvardovu...⁵⁰

Uvážíme-li, že první oficiální pravidla svobodného zednářství z počátečního desetiletí osmnáctého století obsahují přímé citace Komenského spisů, nemohlo být pro Masaryka obtížné podtrhnout v učení tohoto myslitele právě to, co korespondovalo s ideálem amerického svobody a zároveň odráželo proklamované záměry svobodných zednářů.

Aby byla zvýrazněna souvislost mezi Jednotou, Komenským a národním obrozením z 19. století, je opět zdůrazněné, že Dobrovský patřil ke svobodným zednářům.⁵¹ Zdá se tudíž, že Masarykova filosofie, či spíše teologie českých dějin, protože v nich podle autora hraje prim náboženská idea a protože Masaryk v nich hledá záměr Prozřetelnosti, úzce souvisí s jeho postojem k svobodnému zednářství. Jak zednářství, tak Masarykova interpretace obrození nachází společný průsečík v postavě Komenského, v němž zase vrcholí ideály Jednoty, která je podle budoucího československého prezidenta nositelkou onoho mravního poselství, které obdivoval na Janu Husovi. Jedná se o shodu samovolnou, anebo více méně záměrnou, motivovanou Masarykovou zahraničně politickou předvídavostí? Na tuto otázku není možno odpovědět jednoznačně, jelikož nemáme šanci se na to pana profesora zeptat. Konstatovaný fakt je však neoddiskutovatelný. Lze tudíž konstatovat, že Masarykovo pojetí českých dějin představuje doposud ne dosti zřetelně tematizovanou souvislost mezi ním a regulérním zednářstvím.

2.5 První texty přímo o zednářích z let 1904–1906

V roce 1905 vydal Masaryk v týdeníku Čas první krátký text přímo věnovaný problematice zednářů.⁵² Postoj Vídně k zednářům v té době sice

⁵⁰ MASARYK, „Přednášky T. G. Masaryka,“ s. 256–257.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 268.

⁵² Srov. Tomáš G. MASARYK, „Zednáři a Čech,“ in *Z bojů o náboženství a texty z let 1904–1906*, Praha: Ústav T. G. Masaryka; Masarykův ústav; Archiv AV ČR, 2014, s. 271–273.

nedovoloval zakládání lóží, nicméně byl přece jenom tolerantnější než dříve.

V mnoha současných publikacích se dočteme, že Tomáš G. Masaryk mezi svobodné zednáře nikdy nevstoupil, nikde jsme však v daném kontextu nenarazili na následující velmi důležitou osobní výpověď: „Nejsem členem spolku Good Templerů, ani zednářů.“⁵³ Dlužno podotknout, že pohnutkou k sepsání tohoto krátkého textu byl článek uveřejněný v periodiku *Čech*, kde byl Masaryk označen za zednáře. Víme dobře, že to byl útok velmi podlý, neboť ohrožoval existenci pana profesora, který by v daném případě musel být propuštěn ze státní služby.⁵⁴ Vezmeme-li v potaz Masarykovu bytostnou pravdomluvnost, neměli bychom o jím proklamované skutečnosti pochybovat. V možnosti vstupovat do zednářských spolků vidí Masaryk projev svobody, a proto lituje, že v Čechách a na Moravě to není možné. Následně předkládá následující hodnocení zednářství:

Co se týká zednářství, schvaluji řád pro ty, kdo ještě potřebují tajnůstkářství a ceremoniál pro svou práci; zednáři nejsou nic jiného než spolky humanitní a protiklerikální, rozumí se tudíž, že náš rvavý katolicismus je proti nim, jemu je třeba nehumanity a pověry. V obojím mu mladočeský liberalismus slouží znamenitě.⁵⁵

V citovaném textu se jasně projevuje, jak Masaryk „zvenku“ vnímal zednářství. Byl to pro něj prostě humanitářský a antiklerikální spolek. Ceremonie a vnitřní řády lóží vnímal jako něco vhodného pro ty, kdo to ještě potřebují. Mezi ně ale výrazně arituální osobnost budoucího prezidenta rozhodně nepatřila. Jsme tudíž také svědky Masarykova odstupu od společností se zakrytým členstvím a zejména od zednářských ceremonií. Chce pro ně svobodu a souzní s ideály svobody, sebeurčení, charity, tolerance, ale nic víc. Dále je třeba podtrhnout, že zde zmíněný antiklerikalismus rozhodně není totéž jako antikřesťanství, případně nenávisť vůči katolické církvi jako takové. I Masaryk byl antiklerikál, nebyl však

⁵³ Tamtéž, s. 272.

⁵⁴ Typické pro naše české poměry je, že zmíněný útok přišel z temnot anonymity: srov. „Profesor Masaryk zednářem,“ *Čech*, č. 205, 28. 7. 1905, s. 3–4 (autor neuveden). Bohužel čeští katolíci z počátku jedenadvacátého století se tak často podobají tomuto anonymovi, když se záměrem někoho z vlastní církve i mimo ni totálně diskreditovat nepravdivě o dotyčném rozhlašují bez jakéhokoli důkazu, že je zaručen zednářem.

⁵⁵ MASARYK, „Zednáři a Čech,“ s. 272.

rozhodně protikřesťanský ani neměl primárně v nenávisti katolickou církev.⁵⁶

Následuje podrobnější popis aféry francouzského dobrodruha a podvodníka Leo Taxila, který mystifikoval miliony čtenářů v letech 1884–1886 a poté v roce 1897 vyšel s pravdou posměšně na světlo.

Zamyslíme-li se nad strukturou problému, pak není nesnadné vnímat souvislost s hilsneriádou: svoboda a spravedlnost proti nepodložené pověře a pomluvám. Není tudíž určitě nesprávné vnímat toto zastání se zednářů proti pomluvám tak, že sám Masaryk danou záležitost prožíval jako pokračování aféry a svého zápasu z přelomu devatenáctého a dvacátého století.

V témže roce v periodiku *Naše doba* předložil ve dvou pokračováních Masaryk stručné dějiny zednářství s titulem „Svobodní zednáři“.⁵⁷ Těch několik stránek je nejrozsáhlejší text našeho autora věnovaný dané problematice. Hned na začátku nás autor nenechává na pochybách, že své snažení vnímá jako boj proti pověře, obdobně jako chápal své vystoupení v případě L. Hilsnera.⁵⁸ Masaryk i z dnešního hlediska naprosto korektně vidí původ jemu soudobých zednářů v prapůvodních v zásadě cechovních uskupeních kameníků, jejichž privilegované postavení

⁵⁶ O pozitivním nahlížení poctivých katolických duchovních svědčí například jeho velmi pozitivní výpovědi o Matěji Procházce, který byl jeho středoškolským profesorem: srov. Veronika ŘEHÁKOVÁ, *Buditel, historik, apologeta Matěj Procházka (1811–1889)*, disertační práce, Praha: KTF UK, 2019, s. 195–200, Exkurs 1: „Matěj Procházka a T. G. M.“. Srov. také Veronika ŘEHÁKOVÁ, „Matěj Procházka (1811–1889) – život, osobnost a dílo,“ in *František Sušil a významní kolegové brněnského alumnátu*, ed. Jiří Koníček, Olomouc: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2018, s. 87–111.

⁵⁷ Srov. Tomáš G. MASARYK, „Svobodní zednáři,“ in *Z bojů o náboženství a texty z let 1904–1906*, Praha: Ústav T. G. Masaryka; Masarykův ústav; Archiv AV ČR, 2014, s. 305–310. Článek byl za první republiky přetištěn v interním periodiku českých svobodných zednářů: srov. Tomáš G. MASARYK, „Katolické pověry o zednářství a satanismu,“ *Svobodný zednář* VIII, č. 6 (1934): 113–117; č. 7 (1934): 139–140. Posledně připomenutá publikace tedy nějakou další, pozdější práci T. G. Masaryka věnovaná příslušnému tématu nebyla.

⁵⁸ „Netoliko naše širší veřejnost a také kruhové a lidé vzdělanější a liberální dívají se na svobodné zednářství po katolicku; katolická církev však a ještě více někteří radikální katoličtí spisovatelé vidí v zednářství dílo skutečného, osobního ďábla.“ Tamtéž, s. 305. Nakolik text vyjadřuje Masarykovo implicitní odmítání existence ďábla, bude pro katolického teologa problematičtější. Nakolik představuje odpor k pověrečnému a fakticky nepodloženému spojování regulérních zednářů se satanismem, měl by vést katolíky k zamyšlení.

sahá hluboko do středověku. Pochopitelně zná datum založení Veliké Lóže v Londýně dne 24. června 1717. Zná také základní pravidla:

... James Anderson dal sdružení konstituci; v ní svobodní zednáři zavazují se ku přísnému šetření mravního zákona, humanity a vlastenectví; co do náboženství svobodní zednáři chtějí být nad konfesemi, vyznávající učení, k němuž se znají všichni šlechetní lidé. Hlásá-li svobodný zednář nad to některé názory konfesijní, byl-li sám členem té či oné konfese, tož to bylo jeho názorem osobním a soukromým: proti tomu lóže se nevzpírala, žádajíc pouze, aby se pro takové soukromé názory od členů nepracovalo. Je patrné, že zednářství ve své podstatě není nic jiného než osvícenství...⁵⁹

Oním učením, k němuž se hlásí všichni šlechetní lidé, bude s vysokou mírou monoteismus, protože regulérní zednáři vyznávají víru ve velkého Architekta, tedy v Boha stvořitele. Následuje popis rozpadu zednářství na různé směry. Poté se objevuje pro Masaryka typická kritika:

Všechny tyto řády a velerady podávají fantastické bajky o svém původu: archa Noemova, egyptské a řecké mystérie, řád pythagorejců, essenové, templáři atd. se reklamují jako zakladatelé; také někteří apoštolové a sám Kristus vydávají se za první zednáře atd.⁶⁰

Jestliže sociolog a náboženský člověk Masaryk přijímá: humanitní ideál; snahu o povznesení člověka mravně i společensky díky demokratickému uspořádání; přesvědčení o jediném Stvořiteli, pak to rozhodně neznamena, že by mu na zednářství voněla docela všechno. Jako kriticky uvažující člověk nemá smysl pro legendy o dávném původu zednářství obdobně, jako mu nevoní ceremonie. Vystupuje jako typický racionalista, který nemá smysl pro formační potenciál symbolického jednání.⁶¹

⁵⁹ Tamtéž, s. 306.

⁶⁰ Tamtéž, s. 307.

⁶¹ Nečlenové mohli některé z daných záležitostí vidět na vlastní oči na opravdu nesmírně zajímavé výstavě konané v Klementinu na přelomu dubna a května 2019 s názvem: *100 let Lóže Národ. Svobodné zednářství očima svobodných zednářů*.

Mimochodem, mnohé z oněch symbolických aktů, nakolik to autor předkládané studie může zvenku posoudit, vykazuje nápadnou strukturální podobnost s rity, jež zachovávají různé řehole. I zednáři hovoří o zasvěcení, i zednář při vstupu musí procházet delší meditací v osamělosti, kde má přemítat o pravé motivaci svého rozhodnutí, i zednář prochází formací, která má tři stupně: učeň, tovaryš, mistr. Není náhodou vstup do řehole také trojstupňovou formací: kandidát, novic, člen se sliby? Nejsou přechody z jednoho stupně na vyšší provázeny obřady?

Masaryk ví velmi dobře, že evangelické církve nemají se zednářstvím žádné problémy. Naproti tomu katolická církev podle něj na zednářství sočí „jako na svou protivěru“.⁶² Do jisté míry to mohlo mít určitou platnost v době, kdy se katolická církev dívala s nedůvěrou na moderní demokracii. Jakmile ale papež Pius XII. na sklonku války ve vánočním poselství roku 1944 po zkušenostech s moderní totalitou projevil hluboké porozumění pro klady demokracie,⁶³ právě zmíněné napětí by mělo výrazně ztrácet na své intenzitě.

Český sociolog a filosof rovněž jasně konstatuje, že v předlitavských zemích bylo zednářství v oné době zapovězeno a že se toto ustanovení obchází příslušnosti k německým nebo uherským lóžím. Věděl také o tom, že se utvářejí nikoli lóže, ale tak zvané bratrské „věnečky“.⁶⁴ Dlužno podotknout, že zednářství u nás tehdy bylo výrazně německé, a tak Češi, kteří na těchto aktivitách participovali, zřejmě v lóžích a ve „věnečkách“ komunikovali německy. Je také známo, že vídeňští zednáři prostě sedli na vlak, přešli hraniční řeku a na jejím druhém břehu mohli volně rozvíjet příslušné aktivity. A měli to z Vídně „co by kamenem dohodil“, protože hranice mezi Rakouskem a Uhrami nebyla totožná s tou dnešní, neboť se skutečně kryla s tokem příslušné hraniční řeky.

Následuje stručně komentovaný přehled tehdy dostupné literatury o dějinách zednářství, kterým chtěl Masaryk zájemce povzbudit ke studiu. Zároveň varuje před publikacemi obsahujícími mýtické výmysly a pomluvy. Autor dobře věděl, že existují různé druhy zednářství. Oněch regulérních mělo být v jeho době na území USA na 750 tisíc, zatímco v Evropě a zemích pod anglickou korunou na 300 tisíc.

2.6 Zmínky o zednářích z let 1907–1914

Jako poslanec Říšské rady Masaryk pozvedal hlas v zájmu svobody vyznání, a proto také navzdory tehdy ještě platným zákonům obhajoval práva svobodných zednářů na existenci a na to, aby jejich jméno nebylo

⁶² Srov. MASARYK, „Svobodní zednáři,“ s. 307.

⁶³ Srov. Marek ŠMÍD, *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*, Praha: Triton, 2017, s. 166.

⁶⁴ „V Rakousku, jak řečeno, zednářství je zapovězeno, ale zákaz se obchází tím, že se konstituuji tak zvané věnečky, jejichž členové přináleží k lóžím uherským nebo německým (saským); je v Rakousku asi 10 lóží a 8 věneček.“ Tamtéž, s. 308.

nespravedlivě démonizováno. Dne 3. prosince 1907 v jednom proslovu pravil:

V Římě ze svobodných zednářů takového kulturního strašáka dělají a právě to je na pováženou, tato malichernost pojetí, neschopnost pochopit přirozený vývoj společnosti a dějin lidstva.⁶⁵

Nyní se dostáváme k literárně nejrozsáhlejšímu Masarykovu dílu, totiž k jeho třídílné práci s titulem *Rusko a Evropa*. Hned v prvním svazku náš autor prokazuje povědomí o dějinách zednářství v Rusku. Podle jeho mínění lóže na Rusi existovaly od dob Petra I. Zednáři byli pod trvalou policejní kontrolou, nicméně nebylo proti nim zakročováno. Lóže působily výchovně, byly zároveň tajnými politickými spolky. Mezi revolucionáři, tak zvanými děkabristy z roku 1825, byla řada zednářů.⁶⁶ Je evidentní, že Masarykovi musel imponovat odpor ruských zednář k tuhému samoděržaví, které on sám jako demokrat bytostně nesnášel. Zlom nastal po francouzské revoluci, kdy začal převládat strach z toho, aby nedošlo k něčemu podobně zruďnému i v Rusku. Dozvídáme se, že na počátku dvacátých let předminulého století byli z univerzit vykázaní liberálnější smýšlející profesori. V roce 1822 vešel v platnost zákaz činnosti lóží. Zednářů mělo být tehdy v Rusku kolem dvou tisíc.⁶⁷ Na tomto místě nemá význam popisovat, který z ruských spisovatelů a myslitelů byl zednář. Spíše upozorníme na propojení mezi zednářstvím na Rusi a panslavismem.⁶⁸

Ve druhém svazku jsme závažnější zmínky o zednářích nenašli. Ve třetím stojí za upozornění snad jen důrazné konstatování, že Lev Nikolajevič Tolstoj zednářem zcela určitě nebyl.⁶⁹

⁶⁵ Tomáš G. MASARYK, „Říšská rada, proslov ze 3. prosince 1907 – Proti klerikalizaci škol,“ in *Parlamentní projevy 1907–1914*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002, s. 48–63, zde 54.

⁶⁶ Srov. Tomáš G. MASARYK, *Rusko a Evropa 1 – K ruské filozofii dějin a náboženství*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 62.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 75.

⁶⁸ „Jakýsi panslavismus byl u svobodných zednářů; existovala ovšem tajná lóže Spojených Slovanů, od roku 1825 také tajný politický spolek (jeho cíl: federace slovanských republik), jenž skončil v procesu děkabristickém.“ Tamtéž, s. 227.

⁶⁹ „Chválí-li Pierre ve Vojně a míru řád svobodných zednářů, nemůžeme z toho vyvozovat, že by Tolstoj sám podporoval eticky-náboženskou organizaci tohoto druhu.“ Tomáš G. MASARYK, *Rusko a Evropa III. Studie o duchovních proudech v Rusku*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 307.

2.7 Projevy Masarykova postoje k zednářství, které dokreslují výpovědi jeho textů

Stanislav Polák ve čtvrtém svazku svého monumentálního Masarykova životopisu popisuje také jeho cestu do Spojených států v roce 1902, kde budoucí československý prezident mimo jiné projížděl řadou měst a promlouval tam k českým krajanům. Jejich duchovní úroveň na něj ale zapůsobila zarmucujícím způsobem a rozhodně na něj neudělalo žádná dojem ani jejich povrchní a materialismem infikované zednářství. Jak vidno, Masaryk dobře rozlišoval mezi vnější formou a intelektuálním, duchovním obsahem. Pokud narazil na bezobsažné zednářství, stavěl se k němu dosti nemilosrdně.⁷⁰

V červnu roku 1917 se v Paříži konal mezinárodní kongres svobodných zednářů ze spojeneckých a neutrálních zemí, který podpořil úsilí zejména slovanských národů střední a jižní Evropy o sebeurčení a politickou svobodu.⁷¹ Masaryk sice v té době pobýval v Rusku, kde organi-

⁷⁰ Krajané „Sotva tušili, jak trapné a smutné jsou jeho myšlenky při pozorování jejich života. Ten se mu jevil zpožděn o třicet – čtyřicet let, o jednu generaci za vývojem doma, a k tomu degenerován. V novém prostředí se zbavují svého starého otroctví čirou negací, prostě odhodí všechno, co jim doma překáželo: vojenství, školu, církev – a s ní náboženství. Takový Čech se stane »svobodomyšlným« v hrozném, ubohém smyslu. O kultuře své vlasti neví nic nebo téměř nic, tu novou, americkou, nepřijímá. Před lety se ti lidé chytli svobodného zednářství a jiných tajných spolků – a na tom nyní lpí stejně mechanicky jako klerikál na svých prázdných církevních formách. V New Yorku v Národním domě ukazovali Masarykovi své místnosti se symbolickým náradím zednářským – a v to oni věří slepě; ale nenávidí církev. Jsou ateisté, věří jen v to, co vidí; sumou jejich prožitku je jim pivo.“ Stanislav Polák, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou* 4, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 100.

⁷¹ „Koncem července 1917 se v Paříži konal sjezd zednářů ze spojeneckých a neutrálních zemí a André Lebey, poslanec Francouzské sekce dělnické internacionály blízky Thomasovi, prohlásil: Můžeme uvést čtyři hlavní body, které považujeme za nezbytné: 1) vrácení Alsaska a Lotrinska Francii; 2) obnovení nezávislého Polska z jeho tří částí; 3) nezávislost Čech; 4) principiálně osvobození nebo sjednocení všech národností dnes utlačovaných politickým a administrativním uspořádáním habsburské říše ve státy, jaké si řečené národy zvolí plebiscitem. ... Praha bude v nové Evropě nedostižným centrem smíření.“ Antoine MARÈS, *Edvard Beneš od slávy k propasti. Drama mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha: Argo, 2015, s. 73.

Podpora osvobozenécké činnosti Edvarda Beneše mohla pocházet mimo jiné také od francouzských zednářů: „Ať tak či tak, generální tajemník Československé národní rady měl podporu svobodných zednářů a některé hlasy dokonce tvrdí, že jeho brožuru *Zničte Rakousko-Uhersko!* financoval právě Grand Orient.“ Tamtéž, s. 73. Beneš, který se stal zednářem až v roce 1927–8 v Praze, měl také přednášet ve Velkém Orientu Francie.

zoval legie a vyjednával s prozatímní vládou, nicméně o dané záležitosti byl jistě informován. Je ale třeba důrazně podtrhnout, že zednářské lóže opravdu neměly kdovíjakou politickou moc, a proto hovořit o politickém spiknutí ve prospěch rodícího se Československa je pomluva a nesmysl,⁷² což potvrdí každý, kdo se poněkud hlouběji zabývá problematikou regulérních svobodných zednářů. Kdyby měli tak bezbřehou moc, jakou jim někteří prisuzují, jak to, že se nedokázali postavit totalitní moci fašistů, nacistů a komunistů?

Masaryk vícekrát před různými osobami jasně vyznal, že nikdy nebyl a není svobodným zednářem.⁷³ Připomínat tato potvrzení toho, co již dobře víme, nedává dost dobře smysl. Zaměříme se proto na některé jeho projevy z doby první republiky. Dostáváme se do roku 1928, kdy se slavilo desáté výročí vzniku Československé republiky. Pražští zednáři hodlali mimo jiné také kvůli narůstajícímu počtu bratří založit novou lóži, která měla nést jméno „Tomáš Garrigue Masaryk“, protože chovali k hlavě československého státu nesmírnou úctu. Hybatelem celé akce byl Jiří Sedmík, úředník Ministerstva zahraničních věcí, který byl velmi blízký Edvardu Benešovi, jehož také v této době přivedl mezi zednáře. Dne 12. února v Lánech však hlava státu jasně řekla: „Já si to nepřēju“. Bylo to opravdu rozumné, protože pojmenovávat takovouto instituci po živé osobě opravdu nedávalo dost dobře smysl. Uvedený postoj navíc vyjadřoval Masarykův odstup od českých zednářů. Nová lóže pak byla pojmenována heslem z prezidentské standardy: „Pravda vítězí“.⁷⁴

Existovala snaha získat T. G. Masaryka pro členství v lóži, která zesílila před jeho osmdesátinami, on ale zůstal neoblomný a do organizace nikdy nevstoupil. Dlužno však podotknout, že kolem Masaryka byla řada mužů, kteří mezi svobodné zednáře patřili: jeho vlastní syn Jan Masaryk, jeho nástupce Edvard Beneš, kancléř Přemysl Šámal, jeho lékař Ladislav Syllaba. Před válkou Masaryk dlouho udržoval přátelský vztah s Josefem Svatoplukem Macharem, který se po roce 1918 také stal svobodným zednářem. Otázka příslušnosti Milana Rastislava Štefáni-

⁷² „Svobodné zednářstvo bylo jen jedním z mnoha prvků příznivých československé věci a jeho význam by neměl být popírán ani zveličován.“ Tamtéž, s. 74.

⁷³ O jeho prohlášení vlastní nepřislušnosti do nějaké lóže z roku 1926 v Topolčiankách už byla řeč výše (srov. I. 3). Srov. Šmíd, „Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR,“ s. 130.

⁷⁴ Srov. ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 121–122.

ka k zednářům je velmi nejasná.⁷⁵ Masaryk však byl kvůli své lidskosti, mravnosti, neúnavnému úsilí o povznesení sebe i společnosti přezdíván „zednář bez zástěry“.⁷⁶

Uvedené označení se opírá nejenom o Masarykovu humanitu, jeho vztah k Bohu stvořiteli a pořadateli ději, jeho úsilí o rovnoprávnost žen a demokracii, ale také o konkrétní výrok, který pronesl o svých osmdesátinách, když reagoval na výzvu ke vstupu mezi regulérní zednáře:

V dřívějších letech jsem byl několikrát vyzván, abych vstoupil do zednářského svazu. Neudělal jsem to proto, protože jsem vše, co po svých členech zednářství žádá, považoval za samozřejmou povinnost.⁷⁷

Masarykovo konstatování je pravdivé, nicméně je třeba dodat, že mezi zednářovy povinnosti nepatří jen humanita, charita, úsilí o zlidštění společnosti, ale také účast na setkáních a ceremoniích, což T. G. Masaryk rozhodně činit nemínil, a proto uvedenou část zednářských povinností nikdy neplnil. Když tento do jisté míry diplomatický výrok pronášel, uvedené záležitosti si zřejmě neuvědomoval.

Nabídka ke vstupu, reakci, na niž jsme právě připomněli, se odehrála v roce 1930 během audience poskytnuté delegaci českých zednářů, v níž byl osobní lékař pana prezidenta i ministra zahraničí E. Beneše, Ladislav Syllaba, a slavný malíř Alfonse Mucha. Masaryk měl také prohlásit, že zednáři mu za války hodně pomáhali.⁷⁸ Tato slova se určitě vztahovala na výše zmíněný sjezd zednářů v Paříži 1917 a na řadu spolupracovníků zejména z anglosaského světa, kteří podporovali Masarykovo úsilí o vznik svobodného Československa.

V roce 1933 propukla aféra spjatá s kandidátní listinou funkcionářů Velkého Orientu, kde figuroval také Slovák Jiří Fajnor, první prezident

⁷⁵ Jeho evangelický původ by hovořil pro sympatie k danému hnutí. Také skutečnost, že od roku 1867 bylo v Uhrách zednářství zcela legální, by představovala argument pro pozitivní odpověď. Pohyb tohoto charismatického astronoma a letce ve vysokých francouzských a italských kruzích by mohla svědčit minimálně o jeho úzkých vztazích k zednářským osobnostem. Zároveň ale schází dokumentace jeho vstupu a příslušnosti k některé z lóží ve Francii nebo v Itálii. Srov. Michal KšířAN, *Milan Rastislav Štefánik: essai biographique*, disertace, Paris; Bratislava: Paris 1; Univerzita Komenského, 2011, s. 125.

⁷⁶ Srov. Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 252.

⁷⁷ „Zprávy,“ *Svobodný zednář IV*, č. 1–2 (1930): 20–24.

⁷⁸ Srov. Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 309. Na téže straně je reprodukce fotografie Masaryka, Syllaba a Muchy.

Nejvyššího soudu v Brně. Choulostivého materiálu se zmocnil tisk. Fajnor se setkal osobně s Masarykem v Židlochovicích a ten mu doporučil čestně krýt, tedy bezodkladně uzavřít své členství v lóži. Masaryk při této radě prý ani na vteřinu nezapochyboval.⁷⁹

3. CELKOVÝ ZÁVĚR: „ZEDNÁŘ BEZ ZÁSTĚRY“? POSTOJ KATOLÍKŮ K REGULÉRNÍMU ZEDNÁŘSTVÍ

Na základě analyzovaných textů a také svědectvích o četných prohlášeních T. G. Masaryka je evidentní, že Prezident Osvoboditel nikdy členem žádné zednářské lóže nebyl. Důvody tohoto nečlenství jsou objektivní a subjektivní. Mezi ty první patří neexistence českých lóží regulérních svobodných zednářů v Čechách a na Moravě v období 1801–1918. Vstupovat do lóží v Uhersku nebo Německu by bylo v rozporu s Masarykovým národovectvím. Masaryk byl navíc terčem mnoha útoků, takže jeho nepřátelé by jeho případné členství zneužili k tomu, aby jej odstranili z univerzity, a tak by český myslitel ztratil příjem, což by nakonec muselo vyústit v jeho odchod do zahraničí. Útok tohoto typu byl podniknut v roce 1905.

Subjektivní důvody lze popsat následovně. Masaryk byl evidentně silně neceremoniální, což se projevovalo v jeho necírkevnosti, v kritice katolicismu kladoucího důraz na kult a mnohem méně na etiku. Je nasnadě, že obdobně reagoval na rituální složku zednářského života. V roce 1902 nebo se vyjadřoval nelibě na adresu povrchní příslušnosti českých emigrantů v USA k lóžím. Jako silně racionálně založený člověk T. G. Masaryk jednoznačně odmítal „mytologickou“ složku zednářství, jehož někteří členové hlásali, že kořeny jejich organizace sahají až k Šalomounovi a tak podobně. Je tudíž evidentní, že Masarykovi se leccos na normálním regulérním zednářství právě nezamlouvalo. Dalším důvodem jeho nečlenství byla jistě sama Masarykova výrazně dominantní osobnost, pročež odmítal, aby se nechal někým formovat nebo vést. Člověk jako Masaryk by mohl existovat v katolické církvi jedině jako papež, v zednářské lóži snad zase jedině jako velmistr všech velmistrů, což dokladuje skutečnost, že v Československu mohl fungovat jedině jako prezident.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 161–162.

Masarykovy texty dokládají, že jeho poměr k regulérním svobodným zednářům procházel určitým vývojem. První, velmi obtížně hodnotitelná zmínka o nich nevykazuje známky hlubšího přilnutí. Mezi jeho přátele sice patřil zednář Vojta Náprstek, nicméně souznění mezi oběma muži stálo spíše na společných ideálech, jako bylo úsilí o pokrok, snaha o povznesení žen a o jejich zrovnoprávnění, nikoli striktně na zednářství jako takovém, které V. Náprstek v českém prostředí tak jako tak nemohl praktikovat odpovídajícím způsobem.

Minimálně od roku 1895 začal náš autor poukazovat na určité souvislosti mezi zednářstvím a našim obrozením. Po pravdě řečeno, intenzivnější pozornost věnovaná jevu regulérního zednářství se v Masarykových spisech objevuje v souvislosti s hilsneriádou. Je nabíledni, že právě v této době chápal očerňování zednářů coby satanistů jako pověru velmi podobnou přesvědčení o židovské rituální vraždě. Boj s jednou formou poskvrny na národní cti vcelku pochopitelně vedla také k boji s druhou podobou národní hanby. Masaryk usiloval o svobodu, o právo na sebeurčení, a proto přál těm, kdo to potřebovali, plnoprávnou možnost prožívat své tíhnutí k regulérnímu zednářství, což lze vnímat jako určitou formu přesvědčení, vyznání. To ale neznamená, že by byl ve službách zednářů nebo v jejich vleku, na to byl příliš svobodomyšlnou a kritickou osobností, tedy v pozitivním slova smyslu „tvrdohlavcem“.⁸⁰

Při své cestě do USA v roce 1902 ve veřejných přednáškách poukazyval na paralelismus mezi zednářstvím, americkým bojem za osvobození a českým obrozením. Nabízela se k tomu vcelku logicky postava Jana Amose Komenského. Jestliže Masaryk razil reformační linii lektury českých dějin, tedy Jednota – Komenský – české obrození, pak to v jistém ohledu souznělo s tím, že regulérní svobodní zednáři považovali a považují českého učitele národů za svého ideového předchůdce, za jakéhosi „Jana Křtitele“ regulérního zednářství. Dílo *Rusko a Evropa* prozrazuje,

⁸⁰ Tyto závěry, vyplývající z poměrně detailní analýzy textů a různých historických situací, potvrzují zásadní správnost hodnocení Masarykova poměru k regulérním zednářům ze strany Jany Čechurové: „Masaryk přistupoval k této problematice naprosto stejně, jako když chtěl vyvrátit o pár let dříve pověru rituální vraždy. Nelze to považovat, alespoň z mého pohledu, za projev náklonnosti či sympatií k zednářům. Nicméně ti to tak po roce 1918 s velikou radostí interpretovali a Masaryk byl běžně nazýván ‚zednářem bez zástěry‘ tj. tím, kdo jedná zednářsky, přestože není přímo organizován. Byla zde i snaha získat Masaryka mezi zednáře, ale ten – pochopitelně – odolal.“ Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 252.

že jeho autor vnímal s velkou sympatií pokrokové tendence ruských zednářů, kteří se snažili rozrážet zatuchlost samoděržaví.

V době první světové války měl Masaryk nepochybně kontakty s řadou regulérních zednářů, kteří přispěli ke vzniku svobodného Československa. Nebyli ale rozhodující silou, a proto nelze tvrdit, že by první republika byla zednářským výplodem. Spiklenecké teorie pohybu dějin mají namnoze povahu mýtu, který laciným a pro lidi, nenavyklé kritickému myšlení, srozumitelně „vysvětlují“ minulost. Nebezpečí takovýchto interpretačních modelů tkví v tom, že může zcela nesprávně orientovat jednání lidí. Takoví jedinci přestanou vnímat skutečné příčiny pohybu dějin a nemravný princip kolektivní viny nebo naivní představa kolektivní zásluhy musí nakonec vyústit v jejich zmatené postoje, jejichž zastávání je jako činitele vyřazuje ze zodpovědného podílu na utváření přítomnosti a budoucnosti.

Masarykův postoj k českým regulérním svobodným zednářům nelze označit jinak než diplomatický a uctivý zejména k osobnostem, které znal z odboje. Určitě mu bylo velmi příjemné, když v zednářích nacházel své věrné podporovatele a ctitele, na něž se mohl stoprocentně spolehnout, nicméně jakmile tato reverence překročila hranice zdravého rozumu, neváhal říci jasné „Dost“. Označení „zednář bez zástěry“ platí jenom částečně a týká se ideálu svobody, demokracie, národního sebeurčení, vzdělanosti, charity, tolerance. Rozhodně se nevztahuje na rituální a mytickou složku zednářství.

Pokud se katolík dostane do situace, kdy mu členství v lóži bude nabídnuto, Masaryk se pro něj může stát příkladem, jak podobnou situaci uctivě řešit. Spolupracovat na všem pravdivém a poctivém určitě není v rozporu s naší vírou, mít přátele mezi regulérními zednáři není rozhodně zavrženíhodné, modlit se za ně také nikdo nikomu nezakazuje. Dokonce platí, že v sakramentální oblasti regulérní zednář není automaticky vyloučen ze svátostného života církve, pokud mu jeho svědomí říká, že nečiní nic, co by bylo v rozporu s jeho vírou a s poctivým přístupem k církevní organizaci. Sepětí oltáře a trůnu pominulo, katolík rozhodně nemusí být monarchista a člověk odmítající svobodu vyznání a demokracii, není tudíž sebemenší důvod demonizovat ty, kdo podobné názory zastávají.

Nakonec si dovolíme zamyšlení nad tím, jak by měl současný katolík vnímat regulérní svobodné zednáře. Rozhodně ne jako nějakou mafii usilující o vládu nad světem, určitě ne jako zavilé nepřátele, kteří dělají vše, aby zničili Katolickou církev nebo křesťanství. Někdy se projevující

antiklerikalismus, který ovšem dnes již notně vyvanul, není problémem tak zásadním, protože i mnozí praktikující katolíci v sobě často mívají kritický odstup od hierarchie, a tak sami v sobě zakoušejí určitou oscilaci mezi přilnutím k hierarchii a silně antiklerikálními vzněty vlastní mysli. Vzhledem k vyznání víry ve Velkého Architekta – Boha stvořitele a Pořadatele lidských dějin by bylo možno zaujmout k nim postoj na rovině mezináboženského dialogu. Uvážíme-li, že mezi regulárními svobodnými zednáři jsou také naši četní ekumeničtí přátelé, tedy evangelíci, příslušníci CČsH a pravoslavní křesťané, pak by se dalo uvažovat dokonce i o specifické formě osobního ekumenického dialogu. Postoj dialogu ovšem zároveň postuluje, že dvojí členství není pro katolíka ideálním řešením. Chceme-li být respektováni, i my musíme druhé respektovat. Chceme-li svobodu vyznání a přesvědčení pro sebe, musíme stejnou svobodu přát druhým, protože jejich práva jsou i těmi našimi. Katolíci by se už také jednou provždy měli jasně rozejít s velmi nemravným mechanismem likvidace nepohodlných osob prostřednictvím jejich zpravidla zcela lživého označení za zednáře.

Masaryk's Relationship to the Regular Free Masons

Keywords: T. G. Masaryk; Free Masons; History of the Church; History of the Czechoslovak Republic; Catholic Theology

Abstract: This theme is processed by Catholic theologian because the question of Free Masons is connected in the Catholic world frequently with a false presumption, a superstition, that Regular Free Masons are Satanists. Combating superstition is indeed the task of a theologian. In the first and preparative part of this study, the author presents the most important facts from the history of Regular Free Masons in the world and in Czech history. In the second and scientific contributive part, the author analyses the Masaryk's texts which are dedicated to the issue of Free Masons in their chronological succession. In the conclusion, the author states, that T. G. Masaryk was never a Free Mason, and clarifies his relationship to this organization as diplomatic respect connected with combat for the liberty of conscience and democracy. The relationship between Catholics and Regular Free Masons should take the form of interreligious or ecumenical dialogues.

prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.
Teologická fakulta
Jihočeská univerzita
Kněžská 8
37001 České Budějovice
cpospisl@volny.cz